

STOLETNICA KRANJSKE ČBELICE

Francè Koblar

Pomen Kranjske Čbelice in vse njeno kulturno politično okolje je tako, da nam ta stoletnica ne more biti mrtev datum. Zato razmišljajmo njenim ustanoviteljem v spomin in sebi v opomin!

Miha Kastelic

Prešernov posvetilni sonet Mihju Kastelcu nam je živo pričevanje o dobi, v kateri je rojila »Čbelica«. Zapuščene so bile trate našega Parnasa in čez rahle sledove nekdanje pesniške kulture je že začel rasti mah — drugod pa so vabile naše pevce »stezice zložne, cvet dišeč po medi, sad brez potu.« In res: »zaplečvat so po redi hodili med Muz nemških zbrane svate.« Tako je tudi prva Prešernova pesem morala iziti v nemškem Illyrisches Blatt, ker slovenskega glasila ni bilo. Miha Kastelic, Jurij Kosmač, Blaž Potočnik, Ignacij Holzappel, Jakob Zupan in Prešeren so bili prvi Čbeličarji, družba, ki se je skoraj petdeset let za Pisaničarji zbrala in se »predrznila

spet narodu peti,« kakor je razglasil urednik Kastelic v uvodni pesmi. Duhovno in prirodno tako različno družbo je vezala domoljubna težnja, ljubezen do domače tvornosti, želja in volja, najti pot k narodu in mu spet dati pesem, ki bi segla do vseh slojev, predvsem do izobraženih, da jih pridobi za lepoto domače besede. Bilo pa je v tej družbi še, kar je poglobitveno: bila je pesem; težnja od telesa k duhu, z mesta v daljavo, iz sedanjosti v večnost.

Ti si nas zbudil, zbral ob hudem časi,« je zaklical Prešeren v Kastelčevem sonetu. Ta hudi čas ni bila samo zapuščenost naše umetnosti, ampak še večja je bila zapuščenost naše človečnosti. Birokratična predmarčna cenzura in policija sta dušili vse javno življenje, ozko srčnost in stremuštvu, dve domači služabnici tujega gospodarja, sta stikali za svobodnim čuvstvom, za nelegalizirano mislijo, da je bilo najboljše življenjsko načelo: nič misliti, nič delati, nič vznemirjati. Toda strah pred domačimi služabniki tistih čudnih človeških postav je bil večji in bolj upravičen kakor pred tujimi mogočnjaki, ker je bil razslovenjeni bornirani birokrat navadno nevarnejši nego vladajoči tujec. Zato tudi ni čudno, da je bila prva Čbelica posvečena ilirskemu guvernerju Jožefu Konradu vitezu Schmidburgu in da je bil tisti, ki je Čbelici začel bolj in bolj streči po življenju, razsrjeni slovenski cenzor, monstrum scientiarum — Kopitar!

Naša literarna in kulturna zgodovina je že do dobra osvetlila to dobo, ni pa še dovolj pregledala in poudarila raznolike celotnosti Čbeličarjev, ki so se združili kot stari in novi rod, skoraj prav od tam, kjer je »prenehalo petje, v Emon* začeto«, prav od Pisanic. Čbelica je pravi literarni organ, ki družji sedanjost, rešuje vrednote iz preteklosti in gradi prihodnost. Jakob Zupan, najstarejši med Čbeličarji, učenaški retorični parafrazist, skoraj kakor da se je izločil neposredno iz pisarničarske poučnosti; njemu je pesem še znanje, spretnost in kljubujoč oblikovni dovtip. Tak je, kakršni je bil naš zapozneli racionalistični barok. Zupanu najbližji je urednik in pesnik Kastelic. Iz istih oblikovnih in duhovnih osnov pa se je nagnil v novi čas in iskal svojim podobam tistega domačega obrisa, kakor ga je videl pri Vodniku; poleg lehkotne anakreontičnosti prinaša med prvimi tudi erotično snov, ki je bila za tedanje moralistično javno varuštvu kamen spotike. Kosmač, Holzappel, Potočnik, trije rojeni v l. 1799, čeprav neznatni tvorci, so novi po snovi: blizu jim je narava. Dasi se ta na-

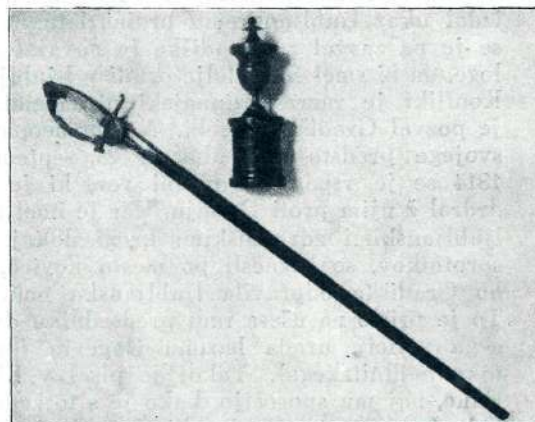
Kasteličev pisalnik

rava kaže še samo v obliki letnih časov, stare razvaline in je zakrita z ljudsko zdravico, izhaja iz nje čustvo, ki obeta novo pesem in ki jo je pozneje, ne več Čbeličar, zapel edini med temi tremi Potočnik. In najmlajši med njimi: Prešeren, vendar že pustivši za seboj svojih dni lepšo polovico, je s svetovnim razgledom zajel takoj do dna in segel do vrha ter prvi podal resnično visokoumetniško obliko. Stilno in duhovno tedaj tako raznolika družba je za svojo celotnost poudarila še Vodnika in v svoj program pozneje združila še narodno pesem kot sestaven del celotne narodne književnosti.

Iz Čbelice je zrastel književni program, zato je že spočetka skrival v sebi tudi boj, ki je pogoj napredka. Prešernova pesem je odprla ta konstruktivni boj na znotraj in na zunaj, njegova satira ga je netila in uravnala. Predobro sta Čop in Prešeren poznala romantiške pesniške teorije, ki so govorile o progresivnosti pesniške umetnosti, o organizmu in celotnosti ne samo posamezne umetnine ampak sveta, in vedela, da ima vsak pojav v življenju in duhovnosti svojo končno sklenjenost v skupnem središču vsega stvarstva. Zato Prešeren v

svojih »sršenih« ni zavračal predmetov samih na sebi, ampak je umetninam očital pomanjkanje njihovega svojstvenega bistva, pa najsi bo to v verski pesnitvi ali v duha se iskrečem epigramu. Tembolj žgoče pa je smešil nepoklicane varuhe umetnosti, brljave sodnike snovi in janzenistične razlagavce morale. Boj za snov v tedanjih razmerah sicer ni mogel biti na zunaj končan, Prešeren pa je hodil kot zmagoavec nad snovjo do konca Poezije. »Slovo od mladosti«, prva naša »progresivna« pesem, obtožba materialističnega suženjstva, vera v vrednost in moč duha, je načela naš domači in človeški problem in ga nato neprestano obnavljala preko zamolčane Elegije svojim rojakom do zatrte Zdravice.

Za jubilej te skromne pa pomembne ustanove bi prav storili, da bi razmislili, kako in zakaj se je usoda Čbelice pozneje obnavljala, kako se je še v naših dneh sodila snov mesto vsebine, del mesto celote in kako redko je stal duh proti duhu kot pravičen in čist nasprotnik. Danes, ko za nas ni snovnega vprašanja in ko skušamo na vse strani spoštovati nedogledne skrivnosti duhovne vsebine, nas morda najbolj boli formalistično duhovno pokroviteljstvo in varuštvo mišljenja v nekdanjih časih. A ker nočemo biti dediči cenzorjev in ne drugih zablod prejšnjih časov, gre naša misel rajši naprej, z vero v uspeh iskrenega dela, ki edino zori iz časa v čas. Z vero v resnico, da duha ni mogoče zatreti, niti ne okrniti, niti ne — oblatiti. Zgodovinski rezultati iz preteklih dob naj nam zore v življenjsko modrost, da kultura ne potrebuje varuštva, niti se ne more zaupati v varstvo, ker živi iz samozavesti in resničnosti, naše človeške nemirnosti in duhovne borbenosti.

Kasteličev tintnik in sablja